

Розділ 2

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-03>
УДК 331.5.024

Бабаєв Валерій Юрійович

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент закладу вищої освіти кафедри економічної політики та менеджменту
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8652-2974>
e-mail: babaevV@ukr.net

Бабаєва Ірина Олексіївна

аспірантка кафедри управління персоналом та підприємництва
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7245-9297>
e-mail: Imeneg98@ukr.net

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. Об'єднані територіальні громади утворилися шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст.

На можливості розвитку сільських територій значно впливають наявність, умови праці і рівень та якість життя населення сільських громад. Проблемними питаннями є зростання безробіття, демографічна криза, інтенсивний вплив молоді із села та ін.

Першочерговим питанням для антикризового публічного управління в сільській місцевості (на рівні сільської територіальної громади та сільських районів) є забезпечення зайнятості та самозайнятості населення, підвищення рівня трудових доходів сільського населення.

Низька місткість ринку праці у сільських територіальних громадах обумовлює необхідність пошуку населенням роботи не за місцем проживання та у зв'язку з цим наявність значних фінансових витрат.

Запровадження нових видів діяльності і напрямів зайнятості для мешканців сільської громади має відповідати потребам ринку та бути економічно доцільними, бо інакше заходи публічної політики щодо підтримки таких видів зайнятості будуть мати короткостроковий характер та незначні результати.

Інструментами публічної політики зайнятості населення є: виплати по безробіттю, страхування населення від втрати роботи; допомога у професійній підготовці та перепідготовці кадрів, проведення курсів підвищення кваліфікації, організація та регулювання бірж праці, служб зайнятості населення; регулювання рівня заробітної плати, унормування звільнення працівників; субсидування та пільги з податкового обліку для підприємців, щодо створення нових та збереження старих робочих місць.

Публічне управління зайнятстю на рівні територіальної громади має спрямовуватися на забезпечення можливості ефективної економічної діяльності мешканців громади. При цьому вони мають отримувати достатнє фінансове забезпечення для мотивації трудової діяльності. Це потребує: створення за участю територіальних громад заготівельних пунктів з широким асортиментом продуктів; об'єднання їх у заготівельну мережу; активної співпраці з органами публічного управління; мережі заготівельних пунктів до міжнародних ланцюгів поставок; забезпечення доступу їм до закордонних продовольчих ринків.

Ключові слова: публічне управління зайнятстю, сільська територіальна громада, децентралізація, несільськогосподарські види зайнятості, заходи забезпечення зайнятості.

Як цитувати: Бабаєв В. Ю., Бабаєва І. О. Публічне управління зайнятстю на рівні територіальних громад в контексті забезпечення розвитку сільських територій. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 32–49. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-03>

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перебіг процесів децентралізації актуалізував питання оптимізації меж і чисельності населення сільських населених пунктів, концентрації можливостей в селах (селищах, та/або малих містах) – адміністративних центрах об'єднаних територіальних громад, що на фоні укрупнення адміністративних районів і появи значних транспортних проблем для периферійних населених пунктів значно загострив питання міграції та забезпечення зайнятості сільського населення. Новостворені сільські громади найближчим часом мають знайти ефективні форми, методи та інструменти публічного управління зайнятстю на їх території, синхронізувати їх з можливостями Державної служби зайнятості України та забезпечити демографічний розвиток і майбутнє процвітання мешканців громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Створення підґрунтя реформування адміністративно-територіального устрою, формування моделей і механізмів децентралізації, оцінка результатів об'єднання територіальних громад та інші проблемні питання у цій царині висвітлювали в своїх працях такі вчені, як: Бородіна О.А., Бурик З.М., Верховод І.С., Кравців В.С., Колесник Т.В., Леушина О.А., Рябоконт В.П., Самборська О.Ю., Сторонянська І.З. та ін.

Питання забезпечення зайнятості сільського населення, обґрунтування нових видів діяльності на селі, обґрунтування інструментів державної політики підтримки зайнятості, ефективності публічного управління у сфері зайнятості та ін. у своїх

працях висвітлювали такі вчені та дослідники, як: Васильченко В.С., Войтович Р.В., Вітвіцький В.В., Гоголь Т.В., Грішнова О.А., Дубич К.В., Краєвська Г.О., Крисанов Д.Ф., Лібанова Е.М., Малік М.Й., Мамчур В.А., Нагернюк, А.А., Нартюк О.В., Непочатенко О.О., Патица Н.І., Півторак Д.В., Юрчишин В.В., Якуба К.І. та ін.

Дотепер залишаються актуальними питання визначення актуальних напрямів розвитку економічної діяльності серед мешканців сільських населених пунктів, що будуть відповідати світовим і регіональним процесам економічного розвитку і дозволятимуть брати участь у ланцюгах поставок на національному і міжнародному рівнях. Також потребують обґрунтування інструменти публічного управління зайнятістю сільського населення, які будуть спроможні створити осередки сільської трудової активності в контексті світових процесів технологічного розвитку та сучасного поділу праці.

Метою статті є наукове дослідження питання формування дієвих інструментів публічного управління зайнятістю на рівні сільських територіальних громад на сучасному етапі реформи децентралізації.

Основні результати дослідження. У дослідженнях вітчизняних науковців багато уваги приділяється питанням визначення сутності та змісту поняття «територіальна громада», зокрема, науковець В. П. Рябоконт підкреслює, що територіальна громада є організованою спільнотою громадян, що усвідомлюють свої права та інтереси і здатні вирішувати питання розвитку та управління економікою території, соціальною і культурною сферами життєдіяльності громади та реалізувати власну стратегію розвитку [1, с. 9].

Інші науковці у ґрунтовному дослідженні [2] ідентифікують територіальну громаду як цілісне утворення, що характеризується єдністю соціального середовища, суб'єкта місцевого самоврядування та базової ланки адміністративно-територіального устрою країни.

У цьому контексті, територіальна громада розглядається у трьох вимірах: як соціальна спільнота, як суб'єкт місцевого самоврядування та як базова ланка адміністративно-територіального устрою [2]. Перший вимір відбиває здатність громади створювати та підтримувати суспільне життя в межах визначеної території, керуючись при цьому економічними, політичними, соціокультурними, екологічними та іншими спільними інтересами мешканців території. Другий вимір характеризує територіальну громаду як місцевий орган впливу, що спроможний реалізовувати процес управління в умовах взаємодії з зовнішнім середовищем та відповідальний за підтримання і забезпечення рівня та якості життя членів громади. Третій вимір характеризує системність та володіння певним ресурсним потенціалом, що забезпечує територіальній громаді конкурентні переваги та створює можливості для розвитку території.

Відповідно до законодавства України, об'єднані територіальні громади утворюються шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст. При цьому, міською територіальною громадою визначено громаду, адміністративним центром якої є місто; селищною територіальною громадою є громада з адміністративним центром у селищі міського типу; сільська територіальна громада має адміністративним центром село [3].

Динаміку процесу формування об'єднаних територіальних громад характеризують такі кількісні дані: станом на 2015 рік в Україні було сформовано 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ); на кінець 2016-го – 366; на кінець 2017-го – 665; а станом на березень 2019-го – вже 884 ОТГ. Вказані ОТГ об'єднали 4110 місцевих рад [6, с. 143]. Станом на 01.10.2021 року було створено 1469 громад (в тому числі 31 територіальна громада на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей), з яких 623 сільських, 428 селищних та 369 міських територіальних громад [4].

Враховуючи більші розміри та чисельність населення міських об'єднаних територіальних громад, а також значно вищий економічний і ресурсний потенціал (у тому числі для податкових надходжень), вчені прогнозують подальше поглиблення диференціації можливостей, рівня розвитку та якості життя міських та сільських ОТГ [2, с. 29].

Проблемним питанням при об'єднанні територіальних громад є нерівномірний адміністративно-територіальний поділ, що спричиняє, в тому числі, необхідність диференціації інструментів забезпечення зайнятості на рівні громади. Вчені наголошують, що з 12 тис. сільських, селищних і міських громад 11% мали менше 500 мешканців, у 35,8% – від 500 до 1000 мешканців, у 45,5% – від 1000 до 3000 мешканців. Більше 50% сільських громад могли існувати лише за рахунок дотацій, які становили понад 70%, у 483 територіальних громадах дотації знаходилися на рівні 90%. При цьому сільські громади з достатнім фінансовим і матеріальним забезпеченням не були зацікавлені в об'єднанні з малолюдними та/або економічно слабкими громадами [1, с. 10].

Об'єднання територіальних громад повинно було здійснюватися на принципах забезпечення фінансово-економічної спроможності, достатності ресурсних можливостей та адміністративної керованості об'єднаної громади. Проте практика здійснення реформування показала, що, зазвичай, власники економічно сильних суб'єктів господарювання та інших важливих місцевих об'єктів часто вирішували між собою до якої громади приєднати цю сільську територію, задля можливості власного впливу на посадових осіб та депутатів новоствореного органу місцевого самоврядування [7].

Аналіз сучасного стану та можливих й імовірних напрямів розвитку сільських ОТГ в умовах здійснення реформи децентралізації дозволив О.Ю. Самборській та Т.В. Колесник виділити пріоритетним напрямом розвитку таких ОТГ системне сприяння зростанню доходів громадян з пошуком альтернативних способів підвищення зайнятості населення громади і поліпшенню умов його соціального захисту. Також пріоритетним завданням таких ОТГ має стати організаційно-економічне і практичне сприяння раціональному використанню наявних ресурсів (зокрема земельних ділянок, об'єктів інфраструктури та комунальної власності тощо) [8, с. 102].

Важливим питанням для налагодження функціонування ОТГ є пошук шляхів підвищення рівня їх фінансової спроможності, що є можливим за умови розвитку економіки їх територій, залучення достатнього обсягу інвестицій та підтримки розвитку мікро, малого і середнього бізнесу (зарєстрованого на те-

риторії громади). Це також дозволить територіальній громаді забезпечити зайнятість сільського населення на достатньому рівні. Вчені підкреслюють, що кожна територіальна громада для себе самостійно визначає пріоритети розвитку, проте, має забезпечувати подолання екологічних проблем, сортування, переробку та утилізацію відходів, стимулювання розвитку соціо-еколого-економічних систем, стимулювання розвитку зеленої енергетики [9, с. 87-88].

Поліпшення фінансового забезпечення також забезпечить територіальним громадам можливість розв'язання цілої низки місцевих питань, зокрема, будови території громади, утримання та організацію роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків, житлово-комунальні послуги, організація пасажирських перевезень на території громади, утримання доріг комунальної власності, громадська безпека, дошкільна, шкільна і поза-шкільна освіта, швидка медична допомога, первинна охорона здоров'я, соціальна допомога, благоустрій території тощо [10, с. 46].

Вчена Л. В. Головка зазначає, що реформа децентралізації сприятиме модернізації сільської інфраструктури, соціальних об'єктів сільських населених пунктів, формуванню нових центрів економічної активності, підвищенню соціальної циркуляції населення за рахунок виникнення нових моделей саморозвитку сільських поселень [12, с. 104-105].

Можливості розвитку сільських територій залежать не лише від адміністративно-територіального устрою, значний вплив мають наявність та умови праці і рівень та якість життя населення сільських громад. Проблемними питаннями досі є зростання безробіття, демографічна криза, інтенсивний відплив молоді із села та ін. [13, с. 15].

Дослідження основних показників ринку праці України дозволило вітчизняним вченим виявити наявність значних загроз, що спричиняють поширення деструктивних явищ у сфері праці та зайнятості, зокрема в контексті значних масштабів неформальної зайнятості, молодіжного безробіття, а також низького рівня оплати праці та зниження реальної заробітної плати, що не забезпечує задоволення першочергових потреб населення та знижує його купівельну спроможність [14, с. 239].

Учені є одностайними в тому, що Україну сьогодні характеризують масова бідність і скорочення чисельності населення, несформованість середнього класу, низький рівень та якість життя [15, с. 81].

Т.В. Гоголь слушно наголошує, що міграції з села до міста все більше втрачають ознаки сезонних або маятникових та набувають характеру незворотних стаціонарних переміщень. Якщо на початку століття в Україні переважало сільське населення – близько 82% всього населення, то сьогодні лише його 30% мешкає в міській місцевості. За останні роки сільське населення України зменшилося на 3962,7 тис. осіб, а з мапи України щотижня зникає одне село [16, с. 208].

В. П. Рябоконт зазначає, що на початку 2019 р. сільська поселенська мережа налічувала 28 376 сільських населених пунктів, в яких проживало 5,6 млн осіб економічно активного населення, в тому числі 5,1 млн зайнятого. Серед зайнятого населення в сільській місцевості 68,9% працювали за наймом, май-

же третина були самозайнятими та 1,3 % становили роботодавці та безоплатно працюючі члени сім'ї [1, с. 7].

Проблемними сьогодні є периферійні поселення (що розташовані більше 10 км від районних центрів) і прилеглі до них території. На початок 2014 року в Україні їх нараховувалося біля 24 тисяч або 87,5 % загальної кількості населених пунктів. Саме в таких населених пунктах найбільш інтенсивно погіршуються кількісні й якісні демографічні характеристики, скорочується трудовий потенціал, зростають процеси безробіття та бідності мешканців, посилюється міграційний вплив сільської молоді у міста і за кордон. Як наслідок ці села трансформуються в малі села, які згодом стають «неперспективними», сільська поселенська мережа з року в рік скорочується, території обезлюднюються і западають [13, с. 4].

Для відновлення демографічного потенціалу у проблемних і таких, що западають селах, науковець Л. В. Головка, пропонує створювати ефективні фінансово-кредитні механізми, які забезпечать економічну доступність житла – в першу чергу для молодих спеціалістів і багатодітних сімей. Упровадження програм житлового будівництва в сільських поселеннях сприятиме подоланню тенденції до стрімкого скорочення сільського населення, відродженню будівельної сфери, діяльності об'єктів соціальної інфраструктури і, як наслідок, сталому розвитку територій. Забезпечення сільського населення житлом у селах, віддалених від об'єктів соціальної інфраструктури потребує координації зусиль владних структур і першочергового вирішення транспортних питань та покращення стану доріг як до сільських поселень, так і безпосередньо на їх території [12, с. 97].

На нашу думку, першочерговим питанням для антикризового публічного управління в сільській місцевості (на рівні сільської територіальної громади та сільських районів) є забезпечення зайнятості та самозайнятості населення, підвищення рівня трудових доходів сільського населення.

Сучасні трансформаційні процеси та можливості розвитку сільських територій значною мірою обумовлені кількісними і якісними параметрами зайнятості в їхніх межах або в межах щоденної транспортної доступності, прийнятної для сільських жителів [17, с. 211].

Вчена Г. О. Краєвська акцентує увагу на тому, що низька місткість ринку праці у сільських територіальних громадах обумовлює необхідність пошуку роботи не за місцем проживання та фінансових витрат, пов'язаних з цим: на транспорт, житло, додаткові витрати на харчування. Як наслідок, сільське середовище проживання оцінюється як нездатне забезпечити засобами до існування, що впливає на міграційні та репродуктивні настанови сільського населення. Підсилюються або послаблюються ці тенденції в зв'язку зі ступенем розвиненості транспортної інфраструктури, близькістю до альтернативних ринків праці та вичерпності їх потенціалу. В Україні 54,9 % сільського населення працює за межами сільських населених пунктів, в тому числі 42,9 % працює в містах, селищах міського типу та за кордоном [17, с. 212].

За різними даними за межами України працюють понад 12 млн українців, із них майже 4 млн мають постійну прописку [1, с. 7-8].

Контингентом трудових мігрантів є переважно особи молодого та середнього працездатного віку з високим освітнім рівнем або високою здатністю до навчання, через це щорічно втрачається якість людського потенціалу в сільських громадах [16, с. 219].

Вчені Н. І. Патика, О. В. Нартюк в своєму дослідженні [18] наголошують, що в результаті депопуляційних процесів та інтенсивної міграції сільської молоді (за відсутності якісних робочих місць і розвиненої соціальної інфраструктури), зростає частка населення старшого працездатного віку на сільському ринку праці. Згідно зі статистичними даними, 41% жителів села є особами пенсійного віку, а майже 18% сільських жителів досягли віку 65 років. У свою чергу цей факт засвідчує, що за відсутності працездатної молоді на сільському ринку праці сільське працездатне населення за якістю робочої сили (освітньо-кваліфікаційним рівнем, професійними навичками, станом здоров'я тощо) буде знаходитись у програшному становищі порівняно з міським населенням [18, с. 44].

Статистичні дані показують, що середній вік сільського та міського населення майже не різниться – 40,5 та 40,7 років відповідно, але в сільській місцевості ситуація дуже не однорідна. Якщо у великих селах (понад 1 тис. мешканців) літні люди становлять у середньому 21% від загальної кількості, то в дрібних (менше як 50 осіб) – 38%. Відповідно різниться й рівень смертності: якщо у великих селах кількість померлих перевищує кількість народжених у 1,9 рази, то в дрібних – у 8,3 рази. Таким чином, села, де пенсіонери становлять понад 50% усіх мешканців, дослідники відносять до категорії таких, що занепадають. А там, де їх понад 65%, а також села без дітей – до таких, що вимирають, і таких в Україні більше як 19% [19, с. 108-109].

Вчені слушно наголошують, що причиною трудової міграції є не тільки бажання мігрантів поліпшити своє матеріальне становище, а й можливість створити своїй сім'ї нормальні умови для проживання, навчання з гарантованим соціальним захистом. Зазвичай, із села вибуває економічно активна частина населення, яка має відповідну освіту та професійну підготовку. Українці уже входять в топ-5 тих, хто отримав право на постійне проживання або громадянство в 10-ти із 28 країн ЄС [1, с. 8].

Головним фактором, що мотивує українців до трудової міграції за кордон, є значна різниця між заробітними платами в Україні та інших країнах, а також відсутність прогнозованого майбутнього. За прогнозами науковців, у найближчі 5-10 років трудова міграція перетворюватиметься на еміграцію, коли люди забиратимуть свої сім'ї та залишатимуться за кордоном для постійного проживання. У 2020 р. лише 34% опитаних мігрантів з України замислювалися про придбання нерухомості в Польщі, проте за перші три місяці 2021 р. ситуація кардинально змінилася, і цього разу понад 55,5% опитаних мають намір розглянути це питання [20, с. 82].

Міграція породжує низку проблем для розвитку сільських територіальних громад, основними з яких вчені виділяють такі:

- зниження громадської активності мешканців, зокрема, їхньої участі у вирішенні питань функціонування територіальної громади, стратегічного планування розвитку, реалізації різних проектів (що пояснюється виїздом активних членів громади і переважанням пасивних та незахищених);

- брак кваліфікованих кадрів в апараті управління територіальної громади, що є закономірним наслідком зниження активності місцевих мешканців, значних демографічних втрат;

- нестача власних фінансових ресурсів, що є наслідком «вимивання» людського потенціалу та зниження можливостей його капіталізації [2, с. 321].

За результатами проведених досліджень, вчені Н. І. Патика, О. В. Нартюк акцентують увагу на залежності добробуту домогосподарств від наявності та кількості працюючих осіб у їх складі – чим більше працюючих у домогосподарстві, тим вищий їх добробут. Згідно статистичних даних щодо вивчення соціально-демографічних характеристик домогосподарств виявлено, що 56 % сільських домогосподарств України мають у своєму складі працюючих осіб. Заробітна плата залишається важливою, але не завжди єдиною складовою доходів сільських мешканців. Певна їх частка забезпечує себе за рахунок праці на земельних ділянках для ведення особистого селянського господарства. Зокрема, для вирощування сільськогосподарської продукції лише для власних потреб домогосподарствами використовується 16% земель, а для вирощування сільськогосподарської продукції як для власних потреб, так і на продаж – 9% [18, с. 47].

Науковець О. А. Сікора наголошує, що високі показники безробіття серед молоді сільських територій та низький рівень доходів молодих сімей призводять до зниження показника шлюбності, збільшення частки народження дітей поза шлюбом, що у свою чергу породжує нові соціальні проблеми, які вимагають державної фінансової підтримки аж до повноліття цих дітей [15, с. 83].

У дослідженні [2] вчені надають такі рекомендації щодо розвитку зайнятості для різних категорій об'єднаних територіальних громад:

- для нещодавно створених об'єднаних територіальних громад (які є невеликими) більше орієнтуватись на розвиткові цілі через розроблення стратегічних документів у сфері зайнятості і створення нових робочих місць;

- для об'єднаних територіальних громад сільського типу, з невеликою кількістю населення – налагоджувати систематичну співпрацю з центрами зайнятості як передумови покращення умов зайнятості місцевого населення; активно використовувати зниження ставок місцевих податків та зборів (лише 21,4% об'єднаних територіальних громад використовували цей інструмент, в той час, як міські – 53,8%); активізувати роботу в залученні грантових та донорських ресурсів у межах програм міжнародних організацій і програм транскордонного співробітництва, у тому числі для створення сільськогосподарських кооперативів і фермерських господарств (більшість тих, хто скористалися такими інструментами, створили у своїх об'єднаних територіальних громадах саме такі підприємства);

- для об'єднаних територіальних громад селищного типу – проводити активні заходи з протидії міграційним втратам та зниження донорства людського потенціалу для великих міст;

- для об'єднаних територіальних громад міського типу і з великою чисельністю населення – продовжувати активну політику забезпечення зайнятості, створення нових робочих місць, особливо у промислових видах економічної діяльності [2, с. 331-332].

Важливим завданням територіальних громад є покращення добробуту населення, зростання зайнятості через створення нових робочих місць та реорганізацію виробництва і інфраструктури в громадах. У цьому процесі значною є роль державної служби зайнятості [21, с. 224].

Напрямами роботи Державної служби зайнятості щодо налагодження співпраці з об'єднаними територіальними громадами є:

- стимулювання підприємницької ініціативи мешканців громади і створення нових робочих місць;
- легалізація тіньової зайнятості;
- організація громадських робіт та робіт тимчасового характеру;
- допомога у підборі кадрів у ході реалізації інвестиційних проектів;
- розміщення вакансій і резюме безробітних мешканців об'єднаної територіальної громади на вебресурсах Державної служби зайнятості [2, с. 322].

Вказані та інші заходи підвищення зайнятості мають відповідати стану розвитку та потребам сільської економіки, відповідати тенденціям розвитку виробництва та сфери послуг. Відсутність об'єктивної потреби у працівниках через специфічні умови життєдіяльності та територіальні обмеження не дозволить отримати відчутний довгостроковий ефект від реалізації заходів публічної політики зайнятості.

Г.О. Краєвська слушно зазначає, що основними проблемами зайнятості в сільських поселеннях України є: низька місткість ринку праці, деформалізація зайнятості, низькопродуктивна зайнятість у дрібнотоварному особистому селянському господарстві [17, с. 209].

Важливими причинами, що обумовлюють зменшення рівня зайнятості в сільській місцевості є: сезонність сільськогосподарської праці (що зумовлює сезонні коливання рівнів зайнятості та безробіття сільського населення) та екстенсивний спосіб ведення сільського господарства з високим рівнем освоєння земель (ця тенденція сприяє обмеженню залучення нового земельного ресурсу, а відтак, і обмеженню подальшого залучення праці селян у сільськогосподарське виробництво та потребує розширення сфери зайнятості селян у несільськогосподарській сфері) [18, с. 45]. При цьому, історично склалося, що базовим місцем працевлаштування в сільській місцевості було сільськогосподарське та агропромислове виробництво [23, с. 94].

У цілому, сільська місцевість України має доволі обмежені можливості щодо забезпечення власного населення додатковою, крім сільськогосподарського виробництва, роботою [16, с. 242]. Саме тому, для багатьох сільських мешканців основною сферою прикладання праці і засобом виживання є особисте господарство. Найактивніша частина селян поєднує ведення присадибного господарства із заробітками в інших поселеннях, зокрема містах [10, с. 43].

Вітчизняні науковці О. О. Непочатенко, Д. В. Нагернюк слушно зазначають, що несільськогосподарська зайнятість є важливим джерелом зайнятості на селі та можливістю підвищити доходи і стандарти життя сільського населення. В більшості розвинених країн сільських поселень зайняті переважно поза межами сільського господарства, зокрема, у США лише 8% працюючого сільського

населення зайняте у сільському господарстві, сільськогосподарському обслуговуванні, лісовому і рибному господарстві, в той час як – 23% у промисловості і будівництві, 44% – торгівлі і обслуговуванні. Натомість, в Україні, майже все сільське населення займається часто неефективним малопродуктивним сільським господарством. Науковці наголошують, що розвиток зайнятості в несільськогосподарському секторі сільської місцевості має стати пріоритетом публічної політики розвитку сільських територій [24, с. 166].

Обґрунтовуючи важливість державної підтримки розвитку несільськогосподарських видів зайнятості на селі, Д.Ф. Крисанов підкреслює, що економічно-розвинені країни ще 50-80 років тому пройшли етапи індустріалізації та кооперації сільського господарства, що спровокувало значне зменшення чисельності сільського населення, а вже пізніше – поступове переміщення у сільську місцевість різних видів обслуговуючої діяльності та використання сільської місцевості як найбільш придатної для проживання людей екологічно безпечної території. Однак зміна напряму руху не носила повсюдного характеру, а в першу чергу стосувалася лише приміських територій, і вони використовувалися переважно для проживання населення міських агломерацій [22 с. 116].

У цьому контексті, на нашу думку, розвиток несільськогосподарських видів діяльності на селі сам собою здійснюватися не буде, публічна політика у цій сфері має підтримувати створення відповідної інфраструктури, каналів комунікацій, логістичного забезпечення. Важливим питанням є визначення актуальних і здійснюваних напрямів економічної і, відповідно, трудової діяльності мешканців сільських територіальних громад.

Дослідник Д. Ф. Крисанов дає такий перелік нових для сільської місцевості видів економічної діяльності: тимчасове розміщення і організація харчування; фінансова діяльність, операції з нерухомістю; здавання під найм та послуги юридичним особам; державне управління; колективні, громадські та особисті послуги [22, с. 116].

Науковці В. А. Голян, Ю. Б. Заставний, Т. С. Миклуш акцентують важливість розвитку такого нетипового напрямку діяльності для сільського населення, як органічне землеробство. При цьому вони наголошують, що особливо великий потенціал органічне сільськогосподарське виробництво має у фермерських та особистих селянських господарств, територіально наближених до міських агломерацій, оскільки має місце доступний ринок для збуту готової продукції, як продукції рослинництва, так і продукції тваринництва. Дослідники вважають, що для органів місцевого самоврядування – це вагомий аргумент для того, щоб формувати в структурі місцевих бюджетів спеціальні фінансові фонди щодо підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції, особливо фермерських та особистих селянських господарств [25, с. 29].

Ще одним додатковим напрямком зайнятості в межах сільськогосподарської діяльності може бути виробництво нішевої продукції. У цьому контексті науковець Д. М. Утеченко, зазначає, що виробництво нішевої продукції може бути пов'язане з такими напрямками, як: вирощуванням горіхів; виробництвом сухофруктів; збором цінного насіння рослин, свіжих та сушених ягід

(особливо лісових), лікарських рослин, лісових їстівних грибів; виготовленням олії (з виноградних кісточок, волоського горіха, кунжутної, амарантової), трав; виробництвом спецій (харчового, косметичного та лікувального призначення), а також тваринницької продукції – вівчарства, буйволярства, розведення річкових раків, страусів, вирощуванням равликів тощо [26, с. 80].

При цьому слід розуміти, що запровадження нових видів діяльності і напрямів зайнятості для мешканців сільської територіальної громади має відповідати потребам територіальних, національного та світового ринків та бути економічно доцільними, бо інакше заходи публічної політики щодо підтримки таких видів зайнятості будуть мати короткостроковий характер та незначні результати.

Задля збереження й створення на сільській території нових робочих місць з належними умовами праці та заробітною платою С. І. Белей пропонує такі заходи реалізації публічної політики зайнятості, в тому числі для сільських територіальних громад:

- розширення сфери застосування праці та стимулювання роботодавців у створенні нових робочих місць;
- сприяння зростанню конкурентоспроможності економічно активного сільського населення за допомогою навчання, стажування, підвищення кваліфікації шляхом залучення до цих процесів експертів;
- підвищення мобільності робочої сили, регулювання трудової міграції;
- удосконалення інклюзивного навчання та забезпечення рівного доступу до якісної освіти сільської молоді з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких людей;
- сприяння розвитку інклюзивного ринку праці, зайнятості громадян, які потребують соціального захисту та нездатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці [27].

А.А. Півторак підкреслює, що передумовою поліпшення ситуації на ринку праці у сільській місцевості стане прийняття загальнодержавних заходів щодо підвищення кваліфікаційного рівня робочої сили, посилення техніко-технологічного рівня виробництва, приділення більшої уваги соціальному і матеріальному стимулюванню різних категорій працюючих. Ключовим чинником і передумовою поліпшення ситуації на цьому ринку може стати підтримка розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності [23, с. 103]. У цьому контексті важливе значення має забезпечення фінансової доступності для сільського населення новітніх технологій (виробничих, комунікаційних, інформаційних), високопродуктивних сортів насіння, порід худоби [17, с. 216].

У цілому, всі інструменти публічної політики зайнятості населення, на думку вчених, можна поділити на дві категорії: активні та пасивні. До пасивних інструментів політики зайнятості вчені відносять: пом'якшення становища безробітних за рахунок виплат по безробіттю, а також страхування населення від втрати роботи. До активних інструментів державної політики на ринку праці зараховують допомогу у професійній підготовці та перепідготовці кадрів, проведення курсів підвищення кваліфікації, організацію та регулювання бірж пра-

ці, служб зайнятості населення та інформаційних бюро, що полегшують пошук роботи безробітним. Сюди ж відноситься і регулювання рівня заробітної плати, встановлення нормативно-правових актів, які обмежують звільнення працівників. Ще одним активним інструментом є субсидування та пільги з податкового обліку для підприємців, що прагнуть до створення нових та збереження старих робочих місць [28, с. 14-15].

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що, на нашу думку, найбільшою проблемою у сфері сільської зайнятості сьогодні є відсутність ринкових можливостей обміну результатів праці за прийнятними цінами. Тобто, більшість сфер економічної діяльності на селі створюють недостатній рівень фінансової винагороди через:

- значні транспортні витрати, що пов'язані з доставкою будь-яких видів продукції (у відносно незначній кількості) до територіально віддалених ринків з помірним попитом;
- відносно незначною кількістю сільського населення для більш-менш помітного розвитку сфери послуг на селі та територіальною віддаленістю можливих клієнтів на фоні проблем транспортного сполучення, інфраструктурного забезпечення та значних втрат часу;
- обмеженістю компетенцій і здатностей сільського населення (що залишається жити у межах сільської територіальної громади) щодо сфери та інструментів цифрових послуг, механізмів їх масштабування та розвитку та ін.

Безпосередні спостереження показали, що інструменти публічної політики сприяння зайнятості сільського населення не розв'язують вказаних вище проблемних питань, мають тимчасовий ефект і значно знижують мотивацію (і сільського населення, і підприємців, і керівників підприємств та організацій) до розширення сфер зайнятості. До того ж, заходи державної політики соціального захисту та підтримки вразливих і малозабезпечених верств сільського населення на фоні невідчутних фінансових результатів від офіційного працевлаштування чи офіційної економічної діяльності в межах самозайнятості, призводять до розповсюдження (серед населення, що залишається жити в селі) дармоїдства та прихованої праці в тіньовому секторі.

На нашу думку, для подолання вказаних проблем доцільно змінити акценти в застосуванні інструментів публічного управління зайнятстю сільського населення. Сьогодні найбільш важливим (з позицій забезпечення довгострокових можливостей розвитку сільської зайнятості) є допомога мікро та малим сільським суб'єктам економічної діяльності щодо доступу на вітчизняні та закордонні ринки. Якщо буде можливість успішно продати продукцію від ОСГ чи від сімейної фермерської діяльності – населення активізує економічну діяльність. Якщо доходи від такої діяльності будуть значно вищі за податки, соціальні виплати та витрати на її здійснення – сільське населення буде мотивоване до офіційної зайнятості (самозайнятості). Потенціал розвитку цієї сфери достатній для забезпечення трудовими доходами населення сільських територіальних громад. Проте це можливо лише за умови створення заготівельної мережі із високим рівнем закупівельних цін, інформаційного та

консультативного супроводження компетентними фахівцями, пунктами забезпечення необхідними матеріалами та сировиною (насінням, реагентами, поголів'ям та ін.). Тобто територіальні громади у взаємодії з органами державної влади та іншими активними зацікавленими сторонами мають створити в сільській місцевості заготівельно-збутові та постачальницькі елементи ринкової інфраструктури на основі комунальної або кооперативної власності (форми), що мають бути об'єднані у заготівельну національну мережу і взаємодіяти (за умови підтримки держави) з закордонними постачальниками і споживачами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень

Публічне управління зайнятістю на рівні територіальної громади має спрямовуватися на забезпечення можливості ефективної економічної діяльності мешканців громади з достатнім фінансовим забезпеченням для мотивації трудової діяльності. Це потребує створення за участю територіальних громад заготівельних пунктів з широким асортиментом нішевих продуктів, об'єднання їх у заготівельну мережу (регіонального, або що значно краще – національного масштабу) та з активною співпрацею з органами публічного управління країни, залучення їх до міжнародних ланцюгів поставок та доступу до закордонних продовольчих ринків. Це потребує подальших досліджень з наукового обґрунтування механізмів та інструментів державного впливу в цій сфері та форм дієвої участі територіальних громад і інших зацікавлених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рябоконт В. П. Децентралізація – шлях до розвитку сільських територій в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 6-17. URL: http://www.eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2020/01/ekonomikaapk_2020_01_p_6_17.pdf (дата звернення 21.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001006>
2. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку. Монографія. За ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів. 2020. 531 с.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 12.11.2021 р.).
4. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Адміністративно-територіальний устрій України за станом на 01.10.2021 <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html> (дата звернення 01.10.2021).
5. Адміністративно-територіальний устрій України. URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/#buttons> (дата звернення 21.10.2021).
6. Верховод І. С., Леушина О. А. Децентралізація влади в Україні: здобутки та перспективи. *Адміністративно-територіальні економічно-просторові кордони регіонів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ : КНЕУ. 2020. С. 140-144.
7. Бородіна О. А. Економічний вектор сучасної децентралізації: проблеми та шляхи вирішення. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/179/171> (дата звернення 21.10.2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-10>

8. Самборська О. Ю., Колесник Т. В. Оцінка сучасного стану та напрями розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 96-105. URL: http://www.eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2019/11/eaprk_2019_11_p_96_105.pdf (дата звернення 18.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201911096>
9. Бурик З. М. Розвиток регіонів та об'єднаних територіальних громад у контексті децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 85-90. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/15.pdf (дата звернення 09.12.2021). DOI: [10.32702/23066814.2020.23.85](https://doi.org/10.32702/23066814.2020.23.85)
10. Нагірна В. П., Руденко Л. Г. Сільська місцевість України у контексті трансформаційних процесів в аграрній сфері. *Український географічний журнал*. 2016. № 2. С. 39-47.
11. Булах І. І. Реформа децентралізації в Україні та її вплив на якість життя мешканців територіальних громад. *Адміністративно-територіальні економічно-просторові кордони регіонів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Київ : КНЕУ. 2020. С. 132-135.
12. Головка Л. В. Сільські поселення України: трансформаційні зміни просторових характеристик. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 93-108. URL: <https://dse.org.ua/archive/29/7.pdf> (дата звернення: 10.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.15407/dse201701.093>
13. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року. [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г., та ін.] за ред. Ю.О. Лупенка. Київ : ННЦ ІАЕ. 2020. 60 с.
14. Бондаревська К. В. Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України: напрями розробки та реалізації. *Бізнес Інформ*. 2020. №12. С. 238–244. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-12_0-pages-238_244.pdf (дата звернення 30.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-238-244>
15. Сікора О. Збереження та розвиток людського потенціалу села. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 1-2. С. 73-80.
16. Гоголь Т. В. Механізми державного регулювання розвитком сільських територій України : дис. ...д-ра наук з держ. упр. Київ. 2020. 597 с.
17. Краєвська Г. О. Зайнятість в сільських поселеннях України: проблеми та напрями їх вирішення. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 209-219.
18. Патица Н. І., Нартюк О. В. Стан і шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 42-52. URL: http://www.eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2020/09/economikaaprk_2020_9_p_42_52.pdf (дата звернення: 10.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>
19. Кошкалда І. В. Соціально-економічні аспекти розвитку сільських територій. *Перспективні форми організації господарської діяльності на селі*. Збірник матеріалів Сімнадцятого Конгр. вчен. економістів-аграрників та Міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 30 трав. 2019 р. ННЦ «ІАЕ». 2019. С. 108-111.
20. Вітвіцький В. В., Мамчур В. А. Оцінка мотиваційних чинників у розвитку аграрного підприємництва. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 76-87. URL: http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2021/04/economikaaprk_2021_04_p_76_87.pdf (дата звернення: 12.12.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104076>
21. Коваленко Г. О. Державна служба зайнятості та її функції в умовах децентралізації влади. *Адміністративно-територіальні економічно-просторові кордони регіонів: матеріали Міжнар. наук.-практ.-конф.* К. КНЕУ. 2020. С. 223-227.
22. Крисанов Д. Ф. Несільськогосподарська діяльність на селі як індикатор модернізації сільського сектора України. *Перспективні форми організації господарської діяльності на селі: Збірник матеріалів Сімнадцятого Конгр. вчен. економістів-аграрників та Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ. ННЦ «ІАЕ». 2019. С. 112-118.

23. Півторак А. А. Оцінювання трансформаційних тенденцій на ринку праці в сільській місцевості. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 94-105 URL: http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2019/05/eaprk_2019_5_p_94_105.pdf (дата звернення 20.12.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905094>

24. Непочатенко О. О., Нагернюк Д. В. Несільськогосподарська зайнятість в сільській місцевості. *Перспективні форми організації господарської діяльності на селі*: Збірник матеріалів Сімнадцятого Конгр. вчен. економістів-аграрників та Міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 30 трав. 2019 р. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2019. С. 166-170.

25. Голян В. А., Заставний Ю. Б., Миклуш Т. С. Органічне сільськогосподарське виробництво в умовах децентралізації: фінансове та інституціональне забезпечення. *Агросвіт*. 2021. № 19. С. 23–30. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2021/5.pdf (дата звернення 20.01.2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2021.19.23

26. Утеченко Д. М. Соціальне підприємництво як засіб розвитку людського капіталу сільських територій. *Агросвіт*. 2020. № 21. С. 78-84. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2020/12.pdf (дата звернення 27.01.2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.78

27. Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503> (дата звернення 15.11.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.78

28. Публічне управління у сфері зайнятості в Україні у контексті євроінтеграції: проблеми, ефективність, інноваційність, результативність: колективна монографія / за наук. ред. д. держ. упр. Р. В. Войтович та К. В. Дубич. Київ, 2020. 480 с.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Valerij Babaiev, PhD in Public Administration,
Associate Professor of Economic Policy and Management Department,
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8652-2974> e-mail: babaievV@ukr.net

Iryna Babaieva,
post-graduate student of the Department of Personnel Management and Entrepreneurship
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3234-0689> e-mail: Imeneg98@ukr.net

PUBLIC MANAGEMENT OF EMPLOYMENT AT THE LEVEL OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Abstract. United territorial communities were formed by voluntary unification of adjacent territorial communities of villages, towns, and cities.

The availability, working conditions, and the level and quality of life of the population of rural communities significantly affect the development possibilities of rural areas. Problem-

atic issues are the growth of unemployment, the demographic crisis, the intensive outflow of young people from the countryside, etc.

The primary issue for anti-crisis public administration in rural areas (at the level of rural territorial communities and rural districts) is ensuring employment and self-employment of the population, increasing the level of labor income of the rural population.

The low capacity of the labor market in rural territorial communities determines the need for the population to find work outside their place of residence and, in this connection, the presence of significant financial costs.

The introduction of new types of activities and areas of employment for residents of the rural community must meet the needs of the market and be economically feasible, because otherwise public policy measures to support such types of employment will have a short-term nature and insignificant results.

The tools of the public employment policy are: unemployment benefits, insurance of the population against job loss; assistance in professional training and retraining of personnel, conducting advanced training courses, organization and regulation of labor exchanges, public employment services; regulation of the wage level, regularization of the dismissal of employees; subsidies and benefits from tax accounting for entrepreneurs, regarding the creation of new and preservation of old jobs.

Public management of employment at the level of the territorial community should be aimed at ensuring the possibility of effective economic activity of the residents of the community. At the same time, they should receive sufficient financial support to motivate work. This requires: creation of procurement points with a wide range of products with the participation of territorial communities; combining them into a procurement network; active cooperation with public administration bodies; networks of procurement points to international supply chains; ensuring their access to foreign food markets.

Keywords: *public employment management, rural territorial community, decentralization, non-agricultural types of employment, measures to ensure employment.*

In cites: Babaiev V., Babaieva I. (2022). Public Management of Employment at the Level of Territorial Communities in the Context of Ensuring the Development of Rural Areas. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 32–49. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-03> [in Ukrainian].

REFERENCES.

1. Riabokon' V. P. (2020) Detsentralizatsiia – shliakh do rozvytku sil's'kykh terytorij v Ukraini. *Ekonomika APK*, no 1. pp. 6-17. URL: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2020/01/ekonomikaapk_2020_01_p_6_17.pdf (accessed 21 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001006> [in Ukrainian].

2. Terytorial'ni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku: Monohrafiia. Za red. Kravtsiva V. S., Storonians'koi I. Z. DU «Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. I. Dolishn'oho NAN Ukrainy». L'viv. 2020. 531 p. [in Ukrainian].

3. Pro dobrovil'ne ob'iednannia terytorial'nykh hromad : Zakon Ukrainy vid 05 liutoho 2015 r. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (accessed 12 November 2021) [in Ukrainian].

4. Ofitsijnyj veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. Administratyvno-terytorial'nyj ustrij Ukrainy za stanom na 01.10.2021 <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html> (accessed 01 October 2021) [in Ukrainian].

5. Administratyvno-terytorial'nyj ustrij Ukrainy. URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/#buttons> (accessed 21 October 2021) [in Ukrainian].
6. Verkhovod I. S., Leushyna O. A. (2020). Detsentralizatsiia vlady v Ukraini: zdobutky ta perspektyvy. Administratyvno-terytorial'ni ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv : KNEU, pp. 140-144 [in Ukrainian].
7. Borodina O. A. (2021). Ekonomichnyj vektor suchasnoi detsentralizatsii: problemy ta shliakhy vyrishennia. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/179/171> (accessed 21 October 2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-10> [in Ukrainian].
8. Sambors'ka O. Yu., Kolesnyk T. V. (2019). Otsinka suchasnoho stanu ta napriamy rozvytku ob'iednanykh terytorial'nykh hromad v umovakh detsentralizatsii. *Ekonomika APK*, no. 11. pp. 96-105. URL: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2019/11/eapk_2019_11_p_96_105.pdf (accessed 18 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201911096> [in Ukrainian].
9. Buryk Z. M. (2020). Rozvytok rehioniv ta ob'iednanykh terytorial'nykh hromad u konteksti detsentralizatsii. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 23. pp. 85-90. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/15.pdf (accessed 09 December 2021). DOI: [10.32702/23066814.2020.23.85](https://doi.org/10.32702/23066814.2020.23.85) [in Ukrainian].
10. Nahirna V. P., Rudenko L. H. (2016). Sil's'ka mistsevist' Ukrainy u konteksti transformatsijnykh protsesiv v ahrarnij sferi. *Ukrains'kyj heohrafichnyj zhurnal*, no. 2. pp. 39-47 [in Ukrainian].
11. Bulakh I. I. (2020). Reforma detsentralizatsii v Ukraini ta ii vplyv na iakist' zhyttia meshkantsiv terytorial'nykh hromad. *Administratyvno-terytorial'ni ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv : KNEU*, pp. 132-135 [in Ukrainian].
12. Holovko L. V. (2017). Sil's'ki poselennia Ukrainy: transformatsijni zminy prostorovykh kharakterystyk. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, no. 1. pp. 93-108. URL: <https://dse.org.ua/arhcive/29/7.pdf> (accessed 10 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.01.093> [in Ukrainian].
13. Stratehichni napriamy staloho rozvytku sil's'kykh terytorij na period do 2030 roku. [Lupenko Yu.O., Malik M.J., Bulavka O.H., ta in.] za red. Yu.O. Lupenka. Kyiv : NNTs IAE. 2020. 60 p. [in Ukrainian].
14. Bondarevs'ka K. V. (2020). Stratehiia zabezpechennia sotsial'noi bezpeky na rynku pratsi Ukrainy: napriamy rozrobky ta realizatsii. *Biznes Inform*, no. 12. pp. 238-244. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-12_0-pages-238_244.pdf (accessed 30 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-238-244> [in Ukrainian].
15. Sikora O. (2014). Zberezhennia ta rozvytok liuds'koho potentsialu sela. *Ahrarna ekonomika*, T. 7, no 1-2. pp. 73-80 [in Ukrainian].
16. Hohol' T. V. (2020). Mekhanizmy derzhavnogo rehuliuвання rozvytkom sil's'kykh terytorij Ukrainy : dys. ...d-ra nauk z derzh. upr. Kyiv. 597 p. [in Ukrainian].
17. Kraievs'ka H. O. (2015). Zajniatist'v sil's'kykh poselenniakh Ukrainy: problemy ta napriamy ikh vyrishennia. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, no. 3. pp. 209-219 [in Ukrainian].
18. Patyka N. I., Nartiuk O. V. (2020). Stan i shliakhy zabezpechennia zajniatosti sil's'koho naselennia v Ukraini. *Ekonomika APK*, no 9. pp. 42-52. URL: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2020/09/ekonomikaapk_2020_9_p_42_52.pdf (accessed 10 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042> [in Ukrainian].

19. Koshkalda I. V. (2019). Sotsial'no-ekonomichni aspekty rozvytku sil's'kykh terytorij. *Perspektyvni formy orhanizatsii hospodars'koi diial'nosti na seli*. Zbirnyk materialiv Simnadtsiatoho Konhr. vchen. ekonomistiv-ahrarynykiv ta Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kyiv. 30 trav. 2019. NNTs «IAE», pp. 108-111 [in Ukrainian].
20. Vitvits'kyj V. V., Mamchur V. A. (2021). Otsinka motyvatsijnykh chynnykiv u rozvytku ahrarynoho pidpriemnytstva. *Ekonomika APK*, no 4. pp. 76-87. URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2021/04/ekonomikaapk_2021_04_p_76_87.pdf (accessed 12 December 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104076> [in Ukrainian].
21. Kovalenko H. O. (2020). Derzhavna sluzhba zajniatosti ta ii funktsii v umovakh detsentralizatsii vlady. *Administratyvno-terytorial'ni ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. -konf. K. KNEU*, pp. 223-227 [in Ukrainian].
22. Krysanov D. F. (2019). Nesil's'kohospodars'ka diial'nist' na seli iak indyktor modernizatsii sil's'kohoho sektora Ukrainy. *Perspektyvni formy orhanizatsii hospodars'koi diial'nosti na seli*: Zbirnyk materialiv Simnadtsiatoho Konhr. vchen. ekonomistiv-ahrarynykiv ta Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kyiv. NNTs «IAE», pp. 112-118 [in Ukrainian].
23. Pivtorak A. A. (2019). Otsiniuvannia transformatsijnykh tendentsij na rynku pratsi v sil's'kij mistsevosti. *Ekonomika APK*, no. 6. pp. 94-105 URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2019/05/eapk_2019_5_p_94_105.pdf (accessed 20 December 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905094> [in Ukrainian].
24. Nepochatenko O. O., Naherniuk D. V. (2019). Nesil's'kohospodars'ka zajniatist' v sil's'kij mistsevosti. *Perspektyvni formy orhanizatsii hospodars'koi diial'nosti na seli*: Zbirnyk materialiv Simnadtsiatoho Konhr. vchen. ekonomistiv-ahrarynykiv ta Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kyiv. 30 trav. 2019 r. Kyiv: NNTs «IAE», pp. 166-170 [in Ukrainian].
25. Holian V. A., Zastavnyj Yu. B., Myklush T. S. (2021). Orhanichne sil's'kohospodars'ke vyrobnytstvo v umovakh detsentralizatsii: finansove ta instytutsional'ne zabezpechennia. *Ahrosvit*, no 19. pp. 23–30. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2021/5.pdf (accessed 20 January 2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2021.19.23 [in Ukrainian].
26. Utechenko D. M. (2020). Sotsial'ne pidpriemnytstvo iakzasib rozvytku liuds'kohoho kapitalu sil's'kykh terytorij. *Ahrosvit*, no 21. pp. 78-84. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2020/12.pdf (accessed 27 January 2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.78 [in Ukrainian].
27. Belej S. I. (2021). Rozvytok sil's'kykh terytorij v umovakh detsentralizatsii. *Efektivna ekonomika*, no. 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503> (accessed 15 November 2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.78 [in Ukrainian].
28. Publichne upravlinnia u sferi zajniatosti v Ukraini u konteksti ievrointehratsii: problemy, efektyvnist', innovatsijnist', rezul'tatyvnist': kolektyvna monohrafiia / za nauk. red. d. derzh. upr. R. V. Vojtovych ta K.V. Dubych. Kyiv, 2020. 480 p. [in Ukrainian].

The article was received by the editors 24.10.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022